

I. Detail van zittende man met rammelaar,
aardewerk, h. 32 cm, b. 34 cm, d. 20 cm
Remojadas-stijl, centraal Veracruz, Mexico,
600-800 na Chr.

MAS IB.2010.017.059 Collectie Paul Janssen en
Dora Janssen-Arts, Vlaamse Gemeenschap Brussel.
Foto: Hugo Maertens

Sonrientes: glimlachende figuren

De glimlachende figuren die in het Spaans ‘sonrientes’ worden genoemd, zijn een van de meest intrigerende voorbeelden van precolumbiaans keramisch kunstenaarschap.

In de kunst van centraal en zuidelijk Veracruz, Mexico, treffen we een traditie aan van holle keramiekbeelden die lachende figuren voorstellen. De ietwat mysterieuze en geanimeerde uitdrukking die verantwoordelijk is voor hun naam is bijzonder. Zelden worden emoties van welke aard dan ook afgebeeld in de precolumbiaanse kunst. Vele van de beelden zijn gevonden in graven en offerdepots. Dit kan duiden op een sacrale betekenis. Wat viel er te lachen?

In 1952 werden de eerste wetenschappelijke opgravingen van sonrientes gedaan door Alfonso Medellín Zenil. Er zijn talloze figuren en fragmenten opgegraven in de afvalhopen van de herbegravenisplaatsen aan de rand van ceremoniële centra. Het is onduidelijk of ze een rituele functie hebben gediend en vervolgens zijn weggegooid of dat zij nutteloos werden gemaakt en terzijde werden gegooid, omdat ze tijdens het bakken waren beschadigd. De meeste sonrientes missen informatie over hun oorspronkelijke context, waardoor ons begrip over hun functie en betekenis wordt beperkt.

Dit type beelden bestaat uit twee hoofdgroepen: de Remojadas-stijl in het noorden en de Nopiola-stijl meer naar het zuiden in de stroomgebieden van de Rio Blanca en Rio Papaloapan. De namen van deze twee stijltypen zijn verwant aan de oudste vindplaatsen hiervan. De beelden worden gedateerd in de laat-klassieke periode, 600-900 na Chr.

Cultus van Xochipilli

De zittende mannenfiguur van afbeelding 1 en 2 draagt een korte schoudermantel, een versierde band rond zijn borst, een knielange heupdoek en een trapeziumvormig hoofddekseel. Dit zijn gangbare kledingstukken die in deze cultus gedragen

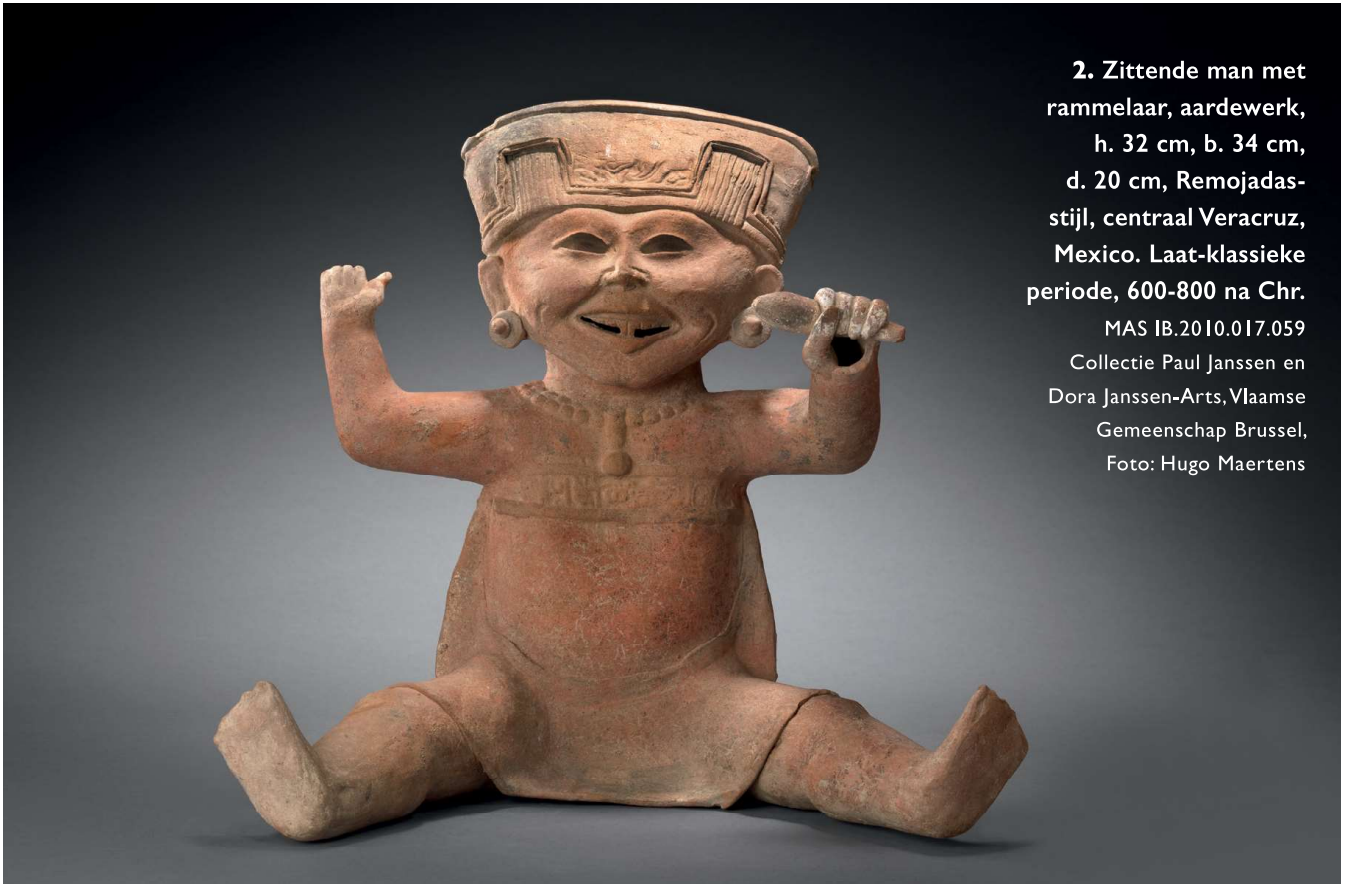
werden. De bovenrand van zijn hoofddekseel is in een recente tijd ‘gerestaureerd’: de oorspronkelijke motieven zijn slechts gedeeltelijk bewaard gebleven. In zijn linkerhand houdt hij een rammelaar. Zowel in de Veracruz- als in de Maya-cultuur worden muzikanten uitgebeeld die met soortgelijke ratels musiceren in ceremoniële scènes. Sommige onderzoekers zien in de beelden een voorstelling van navolgers van de cultus van *Xochipilli*, god van de dans, de muziek en de vrolijkheid, die in centraal Mexico werd vereerd. Zij wijzen erop, dat als de beelden iets in hun handen hebben, zij maar één voorwerp vasthouden: een kalebasachtige rammelaar.

Rok en gender

De sonrientes die afgebeeld zijn met een lendendoek of met onbedekte genitalia hebben het gender man. Maar over de beelden waarbij een rok gedragen wordt, is men het niet eens. In zowel kleding als lichaamsrepresentatie passen ze niet in de normen van de Meso-Amerikaanse weergave van het gender vrouw. Rokken worden meestal gedragen door vrouwen, hoewel er uitzonderingen in de Maya-icongrafie zijn. De identificatie van rokdragende sonrientes als vrouwelijk wordt tegengesproken door het feit dat vrouwelijke figuren in de Veracruz-cultuur afgebeeld worden met een *huipil*: een kledingstuk dat het bovenlichaam volledig bedekt en waarbij de borsten duidelijk en naturalistisch worden afgebeeld. Bovendien kunnen de gedrongen proporties en de relatief grote hoofden van sonrientes erop duiden, dat ze dwergen of kleine kinderen voorstellen.

Geen mensen maar goden

De onzekerheid over geslacht en leeftijd, samen met de ongebruikelijke driehoekige vorm van het hoofd, kan betekenen dat de lachende figuren spirituele entiteiten vertegenwoordigen in plaats van mensen. De ontdekking van talloze glimlachende figuren in een ceremoniële context in situ in de site van El Zapotal ondersteunt deze interpretatie. Er zijn

2. Zittende man met rammelaar, aardewerk, h. 32 cm, b. 34 cm, d. 20 cm, Remojadas-stijl, centraal Veracruz, Mexico. Laat-klassieke periode, 600-800 na Chr. MAS IB.2010.017.059 Collectie Paul Janssen en Dora Janssen-Arts, Vlaamse Gemeenschap Brussel, Foto: Hugo Maertens

onderzoekers die stellen dat deze beelden de incarnaties voorstellen van godheden, waaronder Xochipilli en de maïsgodin *Chicomecoatl*. De ‘levende navolgers’ zouden voorbestemd zijn om geofferd te worden tijdens rituelen die gewijd waren aan deze goden. Uit Spaanse geschreven bronnen uit de 16e eeuw is bekend dat voorafgaand aan deze mensenoffers de celebranten in de kledij van de god gehuld werden en zij een bedwelmende drank kregen om in een roes te raken die de deprimerende invloed van verdriet en wanhoop moest weren. Ze dansten en bezongen de daden van de god die werd vereerd. Op het hoogtepunt van de rituelen werd de volgeling geofferd door onthoofding. In archeologische sites over heel centraal en zuidelijk Veracruz zijn offerdepots van terracotta hoofden van sonrientes gevonden. De lichamen, vaak stuk geslagen en zonder hoofd, waren opgeborgen in afzonderlijke depots.

Details

Naakt vanaf de taille omhoog draagt de sonriente van afbeelding 5 een hoofddekseel, een rok met geometrische patronen, ronde oorpluggen, een kralenketting en een armband. Hij steekt zijn rechterhand op alsof hij groet. In zijn linkerhand houdt hij een kalebas rammelaar. Er zijn dunne rode lijnen getrokken onder de ogen en de kin. Op de borst zitten

sporen van zwarte teerverf die gebruikt werd voor lichaamsversiering of tatoeëring. Al deze detaillering is aangebracht aan de voorkant van de sonriente. De achterkant daarentegen is volledig kaal. Dit suggereert dat het beeld alleen bedoeld is om van voren te worden gezien. Sonrientes zoals deze kunnen niet op zichzelf staan en ze zijn te groot om in de hand te worden gehouden. In herbegravenisplaatsen op de site van El Zapotal in Veracruz zijn verschillende glimlachende figuren opgegraven die staand begraven zijn, ondersteund door menselijke schedels en losse botten. Waarschijnlijk zijn de beelden, als zij in een ritueel, voorafgaand aan de herbegravenis gebruikt werden, op dezelfde manier geplaatst: met hun ruggen tegen een vorm van steun.

Weinig kleding uit het oude Meso-Amerika is bewaard gebleven. De ingewikkelde patronen die op de kleding en het hoofddekseel zijn afgebeeld, getuigen van de grote waarde van textiel. Op het hoofddekseel is een dubbel tweesnijdend zigzag kruis te zien van in elkaar grijpende vormen die lijken op de Azteekse glyph voor beweging, *ollin*, genaamd. Aan elk van beide kanten wordt een verenkwastje boven het voorhoofd herhaald. Grote ‘traptreden’ bedekken de bovenste helft van de rok. Hieronder wordt een rij ovale vormen begrensd door effen banden en een zoom daaronder. Drielobbigige geweven kwastjes maken de zoom af.

3. Een voorbeeld van de Nopiola-stijl: Staande vrouw met een tuniek met geometrische motieven. Aardewerk, h. 32 cm, b. 21,4 cm, d. 11,6 cm.

Nopiola- stijl, zuiden van Veracruz, Mexico. Laat-klasseieke periode 600-900 na Chr. MAS IB.2010.017.058 Collectie Paul & Dora Janssen-Arts, Vlaamse Gemeenschap Brussel, Foto: Hugo Maertens.

4. Een levensgrote, ongebakken kleisculptuur van Mictantecuhtli, de Heer van de Onderwereld, El Zapotal, Mound 2, Veracruz, Mexico. Foto: Wikipedia HJPD

El Zapotal

Bij de opgravingen in het grafcomplex Mound 2 van El Zapotal zijn in 1971 talloze sonrientes gevonden in zowel primaire als secundaire graven met menselijke resten. In de U-vormige ceremoniële ruimte, een indrukwekkende combinatie van architectuur, terracotta beeldhouwkunst en schilderkunst, is een verhalende scène te zien die zich afspeelt aan het hof van de Heer van de Onderwereld *Mictlantecuhtli*, de doodsgod. De meer dan levensgrote skeletfiguur van ongebakken klei bevindt zich in het midden van de U-vormige omheining. Levensgrote terracotta figuren van staande vrouwen met blote borsten en uitgebreide hoofdtooiën zijn aan weerszijden geplaatst alsof ze in processie zijn, hun mond open in gezang. Andere vrouwen zitten. Op de muurschilderingen zijn dienaren afgebeeld onder wie kleine dwergachtige figuren. Zij vertegenwoordigen waarschijnlijk de *chaneque*, kleine dwergachtige figuren die de god van de onderwereld Mictlantecuhtli dienen en de doden vergezellen, begeleiden of bewaken. In de mythologie van de Mixe-Zoque-volkeren in het zuiden van Veracruz dienen zij de god van de onderwereld. Professor dr. Cherra Wyllie, die veel onderzoek in El Zapotal heeft gedaan, stelt dat de sonrientes die in de graven onder Mound 2

zijn geplaatst, de *chaneque* kunnen voorstellen en daar zijn geplaatst om de doden te vergezellen, te begeleiden of te bewaken.

Conclusie

Op basis van literatuuronderzoek naar de betekenis en de functie van de sonrientes zijn er momenteel drie theorieën te onderscheiden.

De sonrientes zijn een voorstelling van navolgers van de cultus van Xochipilli, god van de dans, muziek en vrolijkheid;

de sonrientes zijn incarnaties van goden waaronder Xochipilli of de maïsgodin Chicomecoatl waarvan de levende celebranten geofferd werden nadat zij gedrogeerd waren;

de sonrientes geplaatst in graven stellen *chaneque* voor, de kleine dwergachtige figuren die de god van de onderwereld Mictlantecuhtli dienen.

Een vierde theorie kan zijn dat de sonrientes alle drie de theorieën belichamen en dat afhankelijk van de context waarin zij gevonden worden hun betekenis en functie bepaald is.

Wat er destijds te lachen viel? Daarover is het laatste woord nog niet geschreven.

hermanvanbleisem@hotmail.com

5. Staande man met rammelaar, aardewerk, h.47,5 cm, b.29,9 cm, d.15,9 cm, Remojadas-stijl, centraal Veracruz, Mexico. Laat-klasseke periode, 600-800 n.Chr.

MET New York, The Michael C. Rockefeller Memorial Collection, Bequest of Nelson A. Rockefeller, 1979

Literatuur

Medellín Zenil, A, & Peterson, F.A. (1954). A Smiling Head Complex from Central Veracruz, Mexico. In: *American Antiquity* vol. 20, no. 2

Reents-Budet, D, et al. (2005). *Precolumbiaanse meesterwerken, de collectie van Dora en Paul Janssen*. Brussel: Mercatorfonds

Wyllie, Ch. (2010). The Mural Paintings of El Zapotal, Veracruz, Mexico. In: *Ancient Mesoamerica*, 21

Internet

Geraadpleegd juni en juli 2023

Sarro, P. J. (2018). 'Smiling' Figure Op: website van het Metropolitan Museum New York
Wikipedia, diverse lemma's